

Zeehondenjacht in Zeeland: het effect van premies

Cees de Voofs (NIOZ), Sophie Brasseur & Peter Reijnders (IMARES)

Zeehonden zijn schadelijk voor de visserij. Tenminste, dat dacht men eeuwenlang. Jacht was het middel om de aantallen binnen de perken te houden. Om de jacht te stimuleren werd in Zeeland al in de zestiende eeuw een premie uitgelooft voor iedere gedode zeehond. Of premies effect hebben gehad, maakt een duik in de Zeeuwse archieven van de negentiende en begin twintigste eeuw duidelijk.

Eeuwenlang heeft men, ook in Nederland, zeehonden als zeer schadelijk voor de visserij beschouwd. Ook heerste de gedachte dat het toekennen van een premie voor elke gedode zeehond de jacht zou stimuleren en dat op deze wijze het aantal zeehonden zou worden beperkt.

Met name in Zeeland, met zijn goed ontwikkelde visserij, werd de behoefte aan jacht gevoeld. Reeds in 1591 werd door de Staten van Zeeland een plakkaat gepubliceerd waarin een premie werd gezet op iedere zeehond die in Zeeland zou worden gedood. Dit premiestelsel werd tot 1809 gehandhaafd, daarna weer ingevoerd van 1826 tot 1856.

In 1900 werd weer, maar nu voor het hele land, een premie ingevoerd die (met een onderbreking van 1924 tot 1927) tot 1934 heeft bestaan. Daarna bleef er ook zonder premie een zekere jacht op zeehonden voortbestaan tot deze in 1961 in Zeeland en in 1962 in de Waddenzee gesloten

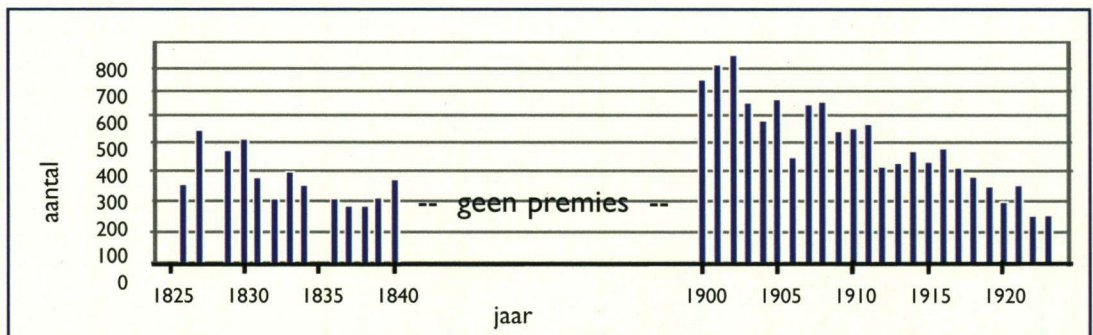
werd (Reijnders 1981, Schwartz 1991, de Voofs 2003). In het jaar 2002 werd de zeehond uit de Jachtwet gehaald en overgebracht naar de Flora- en faunawet.

In dit artikel willen we aan de hand van gegevens over aantallen gevangen zeehonden reconstrueren of die premies het beoogde effect hebben gehad.

Bronnen voor het onderzoek

Uit de registratie van de premies die uitgekeerd werden voor de zeehonden kunnen gegevens over de jacht worden afgeleid.

Gegevens over de uitbetaalde premies over de periode 1826-1856 bevinden zich in het Zeeuws Archief te Middelburg (Bestuur van de Visserijen). Hierin worden de per jaar gedode zeehonden vermeld over de periode 1826-1840, behalve in 1828 en 1835, waar de getallen helaas onvolledig zijn (figuur 1).

Figuur 1. Aantallen gevangen zeehonden waarvoor premie is uitbetaald in Zeeland in de perioden 1826-1856 en 1900-1924.

Over de jagers bevat het archief de uitbetaalde premies per kwartaal, waarbij de Bestuursleden bij naam vermeld worden en de andere tezamen als één bedrag worden gegeven. De verslagen over de jaren 1838, 1839 en 1840 ontbreken echter.

Gegevens over de twintigste eeuw werden ontleend aan: *Verslag van den Staat der Nederlandsche Zeevisscherijen*, (1900-1910), de *Jaarverslagen der Visscherijinspectie* (1911-1920) en de *Verslagen en Mededelingen van de afdeling visscherijen, Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel* (vanaf 1921). In deze periode werd tot 1914 verschil gemaakt tussen mannetjes en wijfjes; voor de eerste categorie bedroeg de premie fl 2,50 en voor de laatste fl 3,--.

Aantallen gedode zeehonden

De aantallen gedode zeehonden worden aangegeven in figuur 1. In beide perioden werden in het begin wisselende aantallen gedood; vanaf het begin van de twintigste eeuw trad er een zekere stabilisatie op. De aantallen jaarlijks geschoten dieren in de twintigste eeuw waren beduidend hoger dan in de negentiende eeuw. Dat kan ten dele worden verklaard door efficiëntere vangmethoden (overgang van netten naar geweren). In hoeverre populatie-omvang en/of sociaal-economische omstandigheden hierbij een rol hebben gespeeld is onduidelijk.

Bij de aantallen gevangen zeehonden in de negentiende eeuw zijn er duidelijk minder buit-

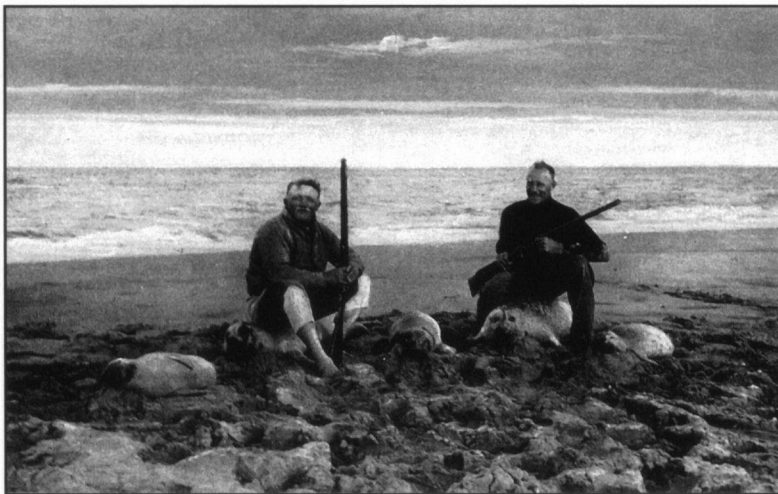
gemaakt tussen 1830 en 1839. Wij hebben daar twee mogelijke verklaringen voor, die beide in verband staan met de Belgische Opstand tegen Nederland. De onafhankelijkheidsverklaring vond plaats op 4 oktober 1830 en het vredesverdrag werd ondertekend op 19 april 1839. Ten eerste mochten gedurende deze jaren schepen op de Westerschelde 's nachts niet varen in verband met de oorlogshandelingen. Ten tweede waren de Belgische vissers door het Bestuur officieel uitgesloten (de Belgen probeerden overigens op slimme wijze toch een consent te bemachtigen door deze op naam van Nederlandse oud-vissers te stellen of door een kamer te huren in Nederland). Door die maatregelen was het zeer moeilijk zeehonden op de Westerschelde te vangen. Beide factoren zullen een rol hebben gespeeld (van de Broeke en Brusse 2004).

Jachtmethoden

Vanouds werden er drie methoden gebruikt om zeehonden te bemachtigen: met de knuppel, met behulp van netten en met vuurwapens. Het hing van de mogelijkheden en omstandigheden af welke methode gebruikt werd.

Knuppelen

In Nederland werd het knuppelen bijvoorbeeld toegepast door een bedrijfje in Noord-Groningen, bestaande uit drie personen, dat van 1860 tot 1905 bestaan heeft. Zij doodden per jaar ongeveer 200 zeehonden als die zich bij laag tij op de zandbanken bevonden. Uit de kadavers werd traan gekookt en de huiden werden verkocht (de Vooys et al. 1999).

Succesvolle zeehondenjacht met het geweer op Schiermonnikoog.
Foto: Archief Klaas Uitgeest, Texel

Vangst met netten

Vangen met netten werd veel toegepast in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Zeehonden liggen het liefst op de rand van een zandbank langs een

geul zich in de zon te koesteren of te slapen. Een net van zo 'n 70 m lengte werd stroomopwaarts van deze ligplaats te water gelaten en met een roeiboortje of een waterzeil parallel aan de zandbank gebracht. De zeehonden lieten zich bij het zicht van het drijvende net in het water glijden maar kwamen in het net terecht en raakten hierin verward. Indien de dieren het net niet bemerkten werden zij door een andere persoon met luid geschreeuw opgejaagd. Deze vangmethode was vrij effectief en in één trek werden er soms wel twintig gevangen (Anonymus 1852). Omdat het moeilijker was de dieren op die manier overdag te vangen vond de vangst meestal 's nachts plaats.

Vermeld moet worden dat, toen in 1900 nieuwe premies werden uitgelooft, verscheidene personen de nodige netten hebben aangeschaft en op zeehondenjacht gingen. Vooral de jonge dieren zouden worden gevangen. De premie was zeker niet laag. Het weekloon van een landarbeider bedroeg toen fl 3,- .

Gebruik van vuurwapens

In de eerste helft van de negentiende eeuw werden zeehonden waarschijnlijk niet met vuurwapens bejaagd. De geweren in die tijd waren musketten met een gladde loop die veel te onnauwkeurig waren om met succes op zeehonden te jagen. Met als stimulans de Amerikaanse burgeroorlog (1860-1865) en verdere technische ontwikkeling kwamen begin negentienhonderd geweren op de markt met getrokken loop met nauwe boring. Die droegen veel verder en schoten veel nauwkeuriger.

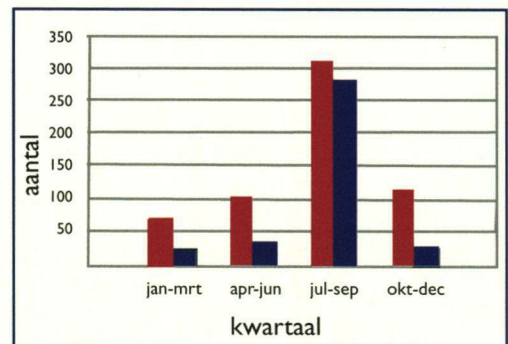
Toen in 1900 opnieuw een premie op het doden van zeehonden werd ingesteld, hield dit zeker niet in dat zeehonden nu uitsluitend met geweren bejaagd werden. Geweren, al waren ze wat nauwkeuriger, zijn voor het doden van zeehonden een niet al te geschikt wapen. Indien het schot mist, zijn de zeehonden van de plaat vertrokken en heeft men geen resultaat. Bovendien werd maar een derde van de geschoten zeehonden binnengehaald, de rest verdronk. Het gebruik van geweren bracht echter ook problemen met zich mee voor jagers die zich van andere methoden bedienden. De opbrengst van het eerder genoemde Groningse bedrijfje daalde tot een derde omdat, naar verluidt,

de zeehonden door het schieten zo schuw werden dat ze zelden meer in groepen op de zandbanken lagen. In het *Verslag van den Staat der Nederlandsche Zeevisscherijen* van 1905 wordt vermeld dat het schieten op zeehonden in Zeeland de dieren zo schuw maakt dat jagers met netten ze niet meer kunnen benaderen. Het gebruik van geweren nam echter toch geleidelijk toe; in 1915 wordt vermeld dat een jager in St. Philipsland 105 zeehonden geschoten had.

Bijzonderheden over premiejacht in beide perioden

Wanneer het aantal gedode zeehonden per kwartaal wordt bekeken, valt op dat de zeehondenjacht in beide premieperioden een seizoensverschijnsel is. De meeste zeehonden worden in beide gebieden in het derde kwartaal buitgemaakt. Deze concentratie is in Zeeland nog wat duidelijker dan in de Waddenzee (figuur 2). Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de jagers in Zeeland, meer dan in het Waddengebied, de rest van het jaar andere werkzaamheden hadden.

Het gemiddelde aantal mannelijke en vrouwelijke dieren dat per jaar werd gedood tussen 1902 en 1914 verschilde enigszins tussen de Waddenzee en Zeeland. In de Waddenzee bedroeg het percentage gedode mannetjes 48%, in Zeeland 42%. Dit zou deels verklaard kunnen worden door het feit dat het percentage wijfjes in de buurt van de ligplaatsen in het derde kwartaal (zwangerschap en zogen) hoger is dan gedurende de rest van het jaar.

Figuur 2. Gemiddeld aantal gedode zeehonden voor de periode 1911-1914 per kwartaal in de Waddenzee (rood) en in Zeeland (blauw).

In beide perioden leverde een gering aantal jagers het merendeel van de zeehonden. In de negentiende eeuw ontvingen Bestuursleden van de 'Visscherijen op de Schelde en de Zeeuwse Stroomen' over de hele periode 70% van de premies. In de twintigste eeuw ontving een gering aantal jagers die per persoon meer dan tien zeehonden inleverden (10-20 jagers) samen 60% van de uitbetaalde premies; het betrof hier 5-7% van het aantal jagers. In de periode 1902-1910 werd door het resterende deel van de jagers gemiddeld een tot twee zeehonden per persoon aangebracht. In deze gevallen betrof het waarschijnlijk geen actieve jacht maar ging het om dieren die in fuiken waren verdronken of die men toevallig tegenkwam. In de negentiende eeuw was dit wellicht ook zo, maar het aantal personen werd toen niet vermeld.

Was het premiestelsel succesvol?

Het doel dat met het premiesysteem beoogd werd, was door het stimuleren van de jacht de groei van de zeehondenpopulatie af te remmen of zelfs de populatie te verminderen. Tijdens de periode 1826-1840 daalde in Zeeland weliswaar het aantal gevangen zeehonden waarvoor premie werd uitbetaald, maar of dat werd veroorzaakt door minder dieren in de populatie is onduidelijk. Voor de tweede periode zijn er duidelijke aanwijzingen dat de bejaging tot sterke achteruitgang heeft geleid. Er werden toen gemiddeld jaarlijks beduidend meer dieren geschoten en op basis van afschotgegevens heeft Reijnders (1994) berekend dat de populatie in Zeeland vanaf het begin van de twintigste eeuw drastisch is afgenomen. Door overbejaging is die populatie uiteindelijk zo laag geworden dat door additionele bedreigingen zoals verontreinigingen, afdamming van leefgebied en verstoring, die populatie zich niet meer heeft kunnen herstellen (Reijnders et al. 2000). Dit is in tegenstelling met de ontwikkeling in de Waddenzee, waar vooral door immigratie vanuit Duitsland en Denemarken de populatie niet verder daalde en momenteel zelfstandig floreert.

De premiejacht tot 1934 en de 'gewone' jacht daarna heeft in die zin dus duidelijk resultaat opgeleverd. Dit heeft zeer negatief voor de populatie uitgepakt.

Verder lezen?

- Anonymus, 1852. De robbenvangst. Sloet's Tijdschrift voor Staathuishoudkunde en Statistiek 7: 195-208.
- Broeke, W. van den & P. Brusse, 2004. De betekenis van de visserij voor de Zeeuwse economie in de periode 1795-1849: 'niets dan vel en graat'? Netwerk, Jaarboek Visserijmuseum: 59-69.
- Reijnders, P.J.H., 1981. Management and conservation of the harbour seal (*Phoca vitulina*) population in the international Wadden Sea area. Biol. Conserv. 19: 213-221.
- Reijnders, P.J.H., 1983. The effect of seal hunting in Germany on the further existence of a harbour seal population in the Dutch Wadden Sea. Z. f. Säugetierkunde 48: 50-54.
- Reijnders, P.J.H., 1994. Historical population size of the harbour seal, *Phoca vitulina*, in the Delta area, SW Netherlands. Hydrobiologia 182/183: 557-560.
- Reijnders, P.J.H., S.M.J.M. Brasseur & A.G. Brinkman, 2000. Habitatgebruik en aantalsontwikkelingen van gewone zeehonden in de Oosterschelde en het overige Deltagebied. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 078. 56 blz. 25 fig.; 2 tab.; 46 ref.
- Schwartz, H., 1991. 'De kop levendich afgehouden' Nehalennia 85: 2-9.
- Vooy's, Cees de, Sophie Brasseur & Peter Reijnders, 1999. Visserij en zeehonden in de vorige eeuw. Waddenbulletin 34: 40-41.
- Vooy's, C.G.N. de, 2003. Premies voor de jacht op zeehonden in Zeeland, 1826-1856. Nehalennia 142: 34-39.

C.G.N. de Vooy's

**Koninklijk Nederlands Instituut voor
Onderzoek der Zee (NIOZ),**

Postbus 59, 1790 AB Den Burg, Texel.

